

From the historian of organisation of tourism in Romania

*Din istoricul organizării
turismului în România
(reflectat în Enciclopedia României)*

Professor Raisa RADU, Ph.D.

The Bucharest Academy of Economic Studies, Romania

e-mail: raisa_radu@yahoo.com

Abstract

The article shows the conception (regarding the organisation and future of tourism in Romania) of Valeriu Pușcariu, one of the authors of the Encyclopedia of Romania (1938). Comparing the state of tourism in Romania, in the early 20th century, with the state of tourism in developed countries, V. Pușcariu was sure that this field of activity would have a great role in economy and social life, during the following decades.

Keywords: *tourism history in Romania, Valeriu Pușcariu*

Rezumat

Articolul arată concepția (referitoare la organizarea și viitorul turismului în România) a lui Valeriu Pușcariu, unul dintre autorii Enciclopediei României (1938). Comparând starea turismului în România la începutul secolului 20 cu starea turismului în țările dezvoltate, V. Pușcariu era sigur că acest domeniu de activitate va avea un mare rol în economie și viața socială de-a lungul următoarelor decade.

Cuvinte-cheie: *istoria turismului în România, Valeriu Pușcariu*

JEL Classification: B31, L83, Y30

Monumentala operă în patru volume, Enciclopedia României, prezintă aspecte ale geografiei, ale istoriei țării noastre, precum și organizarea instituțională, legislația, politica economică, situația tuturor ramurilor economiei până la data editării (anii 1938-1943).

Autorul capitolului din Enciclopedia României dedicat turismului, Valeriu Pușcariu, se referă la două aspecte importante ale acestei activități: evoluția inițiativei turistice particulare și organizarea turismului oficial.

El consideră că păstoritul și cărăușia „sunt formele ancestrale ale turismului românesc” (p. 195). În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, premergători ai turismului românesc au fost o serie de scriitori, artiști și alte categorii de intelectuali care mergeau la odihnă în mănăstiri, bucurându-se de ospitalitatea și liniștea de acolo.

În anul 1895, s-a întemeiat, prin preocuparea arhimandritului Nifon, a lui Tache Ionescu și a soției acestuia, Bucura Dumbravă, „Societatea Carpatină din Sinaia”. În cei 15 ani de existență, societatea a construit primele case de adăpost din Caraiman și Omul, a desfundat și amenajat Peștera Ialomiței, a deschis drumuri turistice, a organizat excursii.

Inițiativa turistică particulară s-a materializat, în anul 1903, prin crearea „Societății Turiștilor Români” în componența căreia puteau fi întâlnite personalități politice și științifice de seamă, precum: prințul Ferdinand, V. Brătianu, Al. Tzigara-Samurcaș, S. Mehedinți, L. Mrazec, Gh. Munteanu-Murgoci.

Turiștii activi în această societate, printre care: B. Dumbravă, N. Bogdan, dr. Ureche, M. Haret, Em. Bucuță, au creat, în anul 1921, asociația „Hanul Drumeților”, ce-și propunea organizarea drumețiilor, ca forme de turism accesibile tuturor oamenilor, deci și celor cu venituri modeste.

În anul 1925, din inițiativa întemeietorilor „Hanului Drumeților” și a altor iubitori ai turismului montan, s-a format „Touring-Clubul României” (T.C.R.) ca “asociație de turism și pentru protecția naturii” (p. 197).

În Transilvania, prin contribuția academicianului și profesorului universitar, Emil Racoviță, s-a înființat asociația „Frăția Munteană”, având ca scop organizarea turismului montan. În anul 1933, membrii acesteia și-au manifestat dorința ca asociația lor să fie inclusă în Touring-Clubul României.

În Iași, s-a creat o secție de turism a „Societății de Gimnastică, Sport și Muzică” a cărei activitate se desfășura tot în mediul montan, Ceahlăul și mănăstirile din Neamț bucurându-se de o atenție deosebită.

S-au creat, în diferite orașe, secțiuni ale Touring-Clubului Român. Toate acestea au desfășurat o activitate turistică remarcabilă, organizând excursii, cursuri și concursuri de schi, conferințe de propagandă, construcții de drumuri, de poteci și marcarea acestora, publicarea unor hărți. Au fost construite 14 case de adăpost, mai ales, în zonele muntoase izolate și sărace. În felul acesta, s-a oferit populației, din aceste locuri, posibilitatea obținerii unor câștiguri din vânzarea produselor din propria gospodărie (p. 197).

În țară, au luat ființă și alte societăți turistice, precum: „Asociația drumeților din Munții României”, „România pitorească”, „Clubul Alpin Român”, „Clubul Carpatin Român”, „Munții noștri”. Unele dintre aceste societăți au construit case de adăpost, altele au marcat poteci, iar „Clubul Alpin Român” și-a propus inițierea membrilor săi în tehnica alpină modernă, prin practicarea unor ascensiuni în regiuni greu accesibile.

În anul 1880, s-a creat o asociație turistică a germanilor „Societatea Carpatină a Turiștilor din Sibiu” (Sieben-burgische Karpathen Verein). Societatea a construit, de-a lungul timpului, 21 de case de adăpost, a realizat deschideri și semnalizări de poteci, a organizat cursuri și concursuri de schi, școli de călăuze, a înființat posturi de prim ajutor, a publicat hărți și cărți despre frumusețile munților.

Maghiarii au creat, în anul 1890, o societate turistică, „Erdely Karpat Egyesulet”. Această asociație a clădit câteva case de adăpost, a organizat excursii, a deschis drumuri turistice, cel mai important fiind acela din Cheile Turzii.

Multe dintre societățile turistice s-au grupat în „Federația Societăților de Turism din România”. Federația își propunea asigurarea unei conduceri unitare care să coordoneze și să intensifice activitatea membrilor componente (p. 205).

În perioada interbelică, au apărut, în Europa Occidentală, cluburi de camping care s-au asociat într-o „Federație Internațională a Camping-Cluburilor” cu sediul la Londra. La noi, încercările de promovare a campingului au fost timide din cauza stării proaste a căilor de comunicație și a posibilităților reduse de aprovizionare în zonele favorabile organizării unei astfel de forme de turism. Rezultate notabile a înregistrat asociația „Prietenii Mării” creată în anul 1927. Dacă, la început, a cazat, la Eforie, un număr de 342 de persoane, dintre care doi străini, în 1935, situația era mult mai bună, au fost găzduiți 957 de turiști, dintre care 490 străini.

Autorul își exprimă speranța că „varietatea reliefului țării, bogăția stațiunilor balneare și climatice, vechile așezăminte religioase sau monumente artistice (biserici, mănăstiri, cetăți) și pitorescul așezărilor omenești” (p. 206) vor fi condiții prielnice dezvoltării campingului și în țara noastră.

Deși în țările vest-europene se practicau, de multă vreme, sporturile de iarnă, la noi, abia, în al doilea sfert al secolului al XX-lea, munții au început să cunoască animația turiștilor și în anotimpul rece. Practicarea sporturilor de iarnă, mai ales, a schiului a avut urmări benefice atât asupra stării de sănătate a indivizilor implicați, cât și asupra situației economice a zonelor respective, oferind localnicilor posibilitatea unor câștiguri suplimentare. Turismul de iarnă a fost favorizat de unele condiții, precum: organizarea unor cursuri și întreceri de către Academia Națională de Educație Fizică, de către batalioanele de vânători de munte, de către asociațiile existente, înființarea unor cluburi de schi (p. 210).

Este menționată și posibilitatea dezvoltării turismului automobilistic și a celui fluvial și maritim. Pentru turismul automobilistic, sunt necesare nu numai șosele de bună calitate, ci și o rețea de hoteluri și restaurante confortabile. Prin crearea unor cluburi nautice a căror preocupări ar consta în organizarea școlilor de

înot și de vâslit, a unor excursii pe ape, în construirea unor cabane de adăpost și a unor așezăminte de popas, turismul fluvial și maritim ar putea deveni o realitate, afirmă V. Pușcariu.

Sub influența unor membri importanți ai asociațiilor turistice, organismele statului român au înțeles că rolul turismului în economie și viața socială este considerabil.

În anul 1926, printr-o lege sanitară, s-a creat Oficiul Național de Turism (O.N.T.), pe lângă Ministerul Sănătății. Peregrinând, timp de zece ani, pe la diferite ministere și departamente, această societate turistică nu și-a îndeplinit misiunea. Dar, prin legea din 29 februarie 1936, ia ființă organizația de stat turistică, purtând același nume - Oficiul Național de Turism. Dintre atribuțiile O.N.T. amintim: studierea mijloacelor de dezvoltare a turismului, printr-o cooperare directă cu toate instituțiile de stat, județene, comunale sau particulare; oferirea informațiilor privitoare la turism cu sprijinul propagandei turistice realizate prin broșuri, afișe, filme, reviste, conferințe la radio; luarea unor măsuri pentru îmbunătățirea mijloacelor de transport; un control riguros al hotelurilor, pensiunilor, restaurantelor, caselor de adăpost; construirea de hoteluri (p. 211). O.N.T. a realizat clasarea și amenajarea stațiunilor balneare și turistice.

O.N.T. își propunea să participe la toate manifestările turistice din străinătate și la congresele internaționale, să sprijine manifestările culturale sau cu caracter economic care ar contribui la atragerea turiștilor străini în România.

Valeriu Pușcariu își exprimă speranța că România va putea deveni o țară de turism. Printre argumentele care pledează în favoarea acestei afirmații, el enumeră: „variantele însușiri ale cadrului natural, originalitatea manifestărilor etnice, cât și unele creații de artă și cultură” (p. 220).

Consultând statistica O.N.T. din anul 1936, V. Pușcariu constată că numărul turiștilor străini care au venit în România a fost aproape dublu față de cel al turiștilor români care au plecat în străinătate.

O componentă importantă a turismului constă în inducerea în rândul populației a nevoii de a se implica într-o astfel de activitate, în dezvoltarea gustului publicului pentru acest gen de acțiuni. Autorul constată că „lipsa de cunoaștere a valorii educative pe care o are turismul face ca el să fie practicat la noi de un număr restrâns de cetățeni” (p. 221). O propagandă adecvată ar putea contribui la intensificarea activității turistice, dându-se posibilitatea „tuturor claselor sociale să călătorească de plăcere sau să-și petreacă vilegiatura în stațiunile balneare, climatice sau de turism” (p. 236). În unele țări dezvoltate, s-a inițiat și sprijinit un turism școlar și unul popular, oferindu-se participanților mijloace de călătorie și de cazare la prețuri accesibile. În Franța, s-a creat, chiar, un minister „des loisirs”. În unele țări, s-a manifestat o tendință de a „naționaliza” turismul. Deoarece au avut, în 1935, o pierdere de 480 de milioane de dolari din cauza exodului turiștilor în Europa, S.U.A. au creat un organism turistic „See America First”. Desigur, în România acelor vremuri nu ar fi fost posibile măsuri severe de părăsire a

teritoriului țării în scopuri turistice, așa cum se întâmplă în țări, precum Grecia și Germania.

Organizarea turismului din țara noastră se confruntă cu o serie de dificultăți, precum: starea de înapoiere a unor elemente ale industriei turismului; absența sau situația necorespunzătoare a căilor de comunicație și a mijloacelor de transport. Toate acestea făceau inaccesibilă vizitarea unor locuri pitorești sau a unor valori artistice remarcabile. Înlăturarea acestor obstacole ar fi posibilă, după opinia autorului, prin conlucrarea organismelor din domeniile turismului oficial (O.N.T.) și ale turismului activ (T.C.R.) cu anumite instituții de stat și particulare care ar putea favoriza circulația turistică. V. Pușcariu este convins că „turismul a căpătat în economia modernă o asemenea importanță, încât niciun stat nu se poate dezinteresa de veniturile care pot fi realizate printr-o politică de sporire a clientelei turistice autohtone și de captare a turiștilor străini” (pp. 235-236).

După o analiză competentă a situației turismului până la acea dată, V. Pușcariu se referă la perspectivele dezvoltării acestui gen de activitate. Considerând că turismul este un factor important pentru economia unei țări, autorul susține ideea necesității apărării și amenajării patrimoniului turistic. El evidențiază faptul că s-au votat anumite legi în acest sens și s-au creat Comisia Monumentelor Istorice pentru conservarea vestigiilor trecutului și Comisia Monumentelor Naturii pentru protejarea frumuseților naturale. Prin acțiunile acestor comisii, au fost restaurate unele monumente istorice, s-au creat rezervații pentru ocrotirea unor specii de animale și de plante rare (p. 224). Unele legi speciale au contribuit la cruțarea pădurilor amenințate „de o devastare sigură”, precum și la salvarea frumuseții peisajelor noastre carpatice „de exploatare și de un pășunat deopotrivă de excesive” (p. 225).

Autorul consideră că O.N.T-ul trebuie să participe la acțiunile inițiate de Comisia Monumentelor Istorice și de Comisia Monumentelor Naturii deoarece, prin menținerea și apărarea creațiilor naturii și ale oamenilor, turismul va avea obiect al activității sale.

În analiza întreprinsă, V. Pușcariu recurge la comparația situației din țara noastră cu aceea din țările dezvoltate. Un factor important al dezvoltării turismului, în acele țări, a fost crearea unor modalități de transport eficiente. „România este departe de a face față progreselor realizate în Occident, fiindcă starea rețelei de comunicație este, - exceptând principalele artere de cale ferată și traseul șoselei internaționale, - încă într-o stare arhaică, întrucât confortul materialului, rapiditatea comunicațiilor și felul cum sunt stabilite orariile lasă mult de dorit” (p. 228).

Automobilul, este de părere V. Pușcariu, servește mai bine cauza turismului, deoarece îi permite călătorului să descopere locuri mai puțin accesibile, situate în afara rețelei de căi ferate, și-i dă mai multă libertate în stabilirea itinerariului. Dezvoltarea turismului automobilistic presupune, însă, existența unor drumuri corespunzătoare. Pe lângă starea precară a șoselelor din țara noastră, V. Pușcariu constată încetineala construcției altora noi. „Ritmul de construcție al șoselelor, în ultimii 17 ani, n-a depășit o medie anuală de 40 km pentru șoselele

naționale, 55 km pentru cele județene, 20 km pentru cele vicinale și 61 km pentru cele comunale” (p. 230).

Industria hotelieră, element esențial al dezvoltării turismului, se afla într-o stare puțin avansată, susține V. Pușcariu. În orașele mari și în stațiunile balneoclimaterice, existau, doar, câteva hoteluri care ofereau confort la standarde internaționale. Amplasarea unor noi hoteluri ar trebui să se realizeze în stațiunile balneoclimaterice des frecventate de turiști, în orașele mari situate în ținuturi pitorești și, chiar, în unele localități izolate care prezintă interes din punct de vedere turistic și unde cazarea celor care se aventurează în acele zone este o problemă. Finanțarea acestor construcții s-ar putea realiza prin „acordarea de credite pe termen lung și alte avantaje industriei hoteliere, așa cum s-a procedat în alte țări” (p. 234).

O problemă foarte importantă, ridicată de V. Pușcariu, este aceea a instrucției și educației pe care trebuie să o primească personalul hotelurilor. Sunt necesare o serie de cunoștințe referitoare la frumusețile și curiozitățile regiunii, la utilitățile clădirii, la bucătărie, la comportamentul față de turiștii străini și autohtoni. „În toate țările cu turism dezvoltat, personalul hotelurilor primește o educație profesională în școlile hoteliere, candidații trecând examene înaintea unor jurii hoteliere. Această instrucție este completată prin stagii în străinătate, în care acest personal se perfecționează în cunoașterea limbilor străine (p. 234).

Autorul consideră că există posibilitatea de a atrage gospodăriile țărănești în activitatea turistică. În țări dezvoltate, precum Grecia și Italia, s-au organizat concursuri ale gospodăriilor țărănești, fiind alese acele locuințe care întruneau condițiile de igienă și confort. Și în țara noastră, cu eforturi materiale și financiare mai mici în comparație cu acelea solicitate de hoteluri, s-ar putea amenaja case țărănești pentru găzduirea turiștilor.

Faptul că zonele montane în care se află case de adăpost sunt mult mai căutate de turiști, îl determină pe V. Pușcariu să sugereze construirea acestora și în regiuni mai puțin vizitate. Turismul de stat ar trebui să susțină eforturile societăților turistice în proprietatea cărora se află aceste case de adăpost, „spre a construi, pretutindeni unde se simte nevoie, astfel de adăposturi, în jurul cărora se va dezvolta rețeaua de explorare a muntelui” (p. 235).

O preocupare permanentă a organizatorilor turismului trebuie să fie publicitatea, propaganda, cum o numește V. Pușcariu. El consideră că „înființarea de reprezentanțe ale organizațiilor oficiale de turism, funcționând în capitale și în centrele mari străine, pare să fie procedeul cel mai bun de propagandă pentru țările care-și permit luxul să cheltuiască sume importante în acest scop, fiindcă ele sunt recuperate de la clientela turistică străină căreia i se adresează această propagandă. Pentru țările unde turismul e încă departe de a constitui un izvor sigur de venituri, crearea unor astfel de reprezentanțe constituie o sarcină prea grea” (p. 239).

O.N.T. ar trebui să conlucreze cu consulatele noastre, încredințându-le materiale informative referitoare la turism și la alte probleme care l-ar putea interesa pe turistul străin. Chiar o țară bogată, precum Franța, recurge la un

asemenea procedeu. În elaborarea propagandei trebuie să se țină seama de obiectivele pe care le urmăresc turiștii în vizitele în țara noastră.

În țările preocupate de turism, sunt folosite „toate mijloacele publicității moderne, de la presă, cinematograf, editare de broșuri, afișe, reclame luminoase, până la placatele colorate care se lipesc pe bagaje și care constituie unul din cele mai bune mijloace de propagandă prin obsesia imaginii” (p. 241). Autorul este de părere că trebuie fructificată experiența țărilor avansate, publicându-se, periodic, o serie de broșuri care ar putea fi difuzate cu prilejul oricăror manifestări în străinătate. Ghidul hotelurilor trebuie să fie o lucrare bine documentată cuprinzând toate informațiile necesare turiștilor, precum atracțiile fiecărei zone, prețurile, confortul. În același timp, sunt necesare editarea unor plachete-pliant în care să fie incluse o prezentare a țării și o hartă, publicarea calendarului manifestărilor culturale, a unui album al stațiunilor balneare și a unei hărți a drumurilor. Este bine să fie difuzate, într-o mai mare măsură, cărțile și articolele despre România ale unor personalități străine. Unii călători străini le-au sugerat românilor să editeze, periodic, o revistă turistică, astfel încât informațiile utile să poată fi obținute cu mai mare ușurință.

În unele țări, s-a creat o valoroasă literatură turistică, având ca finalitate îndemnul nu numai la lectură, ci și la vizitarea regiunilor descrise. În România, O.N.T-ul, în colaborare cu Societatea Scriitorilor Români și cu Touring-Clubul Român, ar trebui să inițieze publicarea unor monografii și ghiduri bine realizate din punct de vedere literar, este de părere V. Pușcariu. Pot fi inițiate conferințe publice, însoțite de diapozitive, sau altele difuzate la radio, în care persoane cu talent al expunerii ar face cunoscute unele zone mai puțin vizitate. Este menționată importanța realizării și prezentării, la cinematografe, a unor filme documentare turistice.

Cu toate încercările de a îmbunătăți situația în turism, s-au manifestat unele obstacole în calea acestuia, precum unele formalități birocratice sau unele comportamente inadecvate ale personalului administrativ sau hotelier. Manifestându-și speranța că acestea vor fi înlăturate, V. Pușcariu încheie afirmând că „scopul final al propagandei turistice este de a face prezența vizitatorului străin atât de plăcută, încât el să plece totdeauna cu dorința de a se reîntoarce, devenind el însuși, la el acasă, cel mai prețios element de propagandă” (p. 244).

Indiscutabil, în cei 66 de ani care au trecut de la publicarea acestui studiu, turismul românesc a făcut progrese însemnate. S-au construit, în zonele montane sau pe litoralul Mării Negre, hoteluri, unele la standarde internaționale de confort, s-au trasat itinerarii ale unor excursii cu caracter cultural sau religios. La fiecare sfârșit de săptămână, munții cunosc animația turiștilor sosiți din orașele învecinate sau mai îndepărtate. Pe litoral, s-au făcut unele amenajări moderne. Au fost atrase în circuitul turistic unele gospodării țărănești, organizându-se, astfel, turismul rural. În multe zone turistice, s-au construit pensiuni care oferă un confort mulțumitor sau, chiar, foarte bun. Cu toate acestea, unele vechi neajunsuri se mențin și astăzi. Șoselele construite, cu câțiva ani în urmă, s-au deteriorat, ritmul construirii altora

noi este mult mai lent decât acela din perioada interbelică. În unele hoteluri și pensiuni, condițiile de confort și igienă nu sunt corespunzătoare. Având o țară cu multe frumuseți naturale care așteaptă să fie atrase în circuitul turistic, precum și cu multe urme ale trecutului, unele nevalorificate, încă, românii speră că se vor redresa economic, nu numai prin producția industrială, ci, mai ales, prin dezvoltarea unei agriculturi ecologice și a unui turism modern.

Notă bibliografică: Toate trimerile din text sunt din Valeriu Pușcariu, *Turismul în România, Enciclopedia României*, vol. IV, Imprimeria Națională, 1943, București